

TÜRKÇEDE GEÇİŞSİZ FİLLERİN AYRIMI ÜZERİNE*

*Mevlüt ERDEM, Serap PILGİR***

Öz: Bu çalışma Türkçedeki geçişsiz fiiller ve bunların ayrımı üzerine yoğunlaşmaktadır. Geleneksel gramer kuralları geçişsiz fiilleri unsurlarının anlamsal özelliklerine değinmeden basitçe nesnesi olmayan fiiller olarak değerlendirir. Modern çalışmalar ise geçişsiz fiilleri taşıdıkları unsurların sözdizimsel ve anlamsal özellikleri açısından ele alır ve onları anakkuzatif-anergatif (*unaccusative -unergative*) şeklinde sınıflandırmaya çalışır. Bu ayrıma göre anergatif fiiller, *kılıcı (agent)* rolünde bir unsura (*Çocuk koştu*); anakkuzatif fiiller ise *etkilenen (patient)* rolünde bir unsura sahiptir (*Buz eridi*). Birçok araştırmacı çeşitli diller üzerinde bu ayrıma dair çeşitli biçimbilimsel, sözdizimsel ve anlambilimsel bulgular ileri sürmüşlerdir. Türkçe için de bu ayrımın varlığına dair bulgular aranmıştır. Bu ayrıma kişisiz edilgen yapılar, *et-* / *ol-* yardımcı fiillerinin seçimi, fiilin görünüşsel özelliği vb. kanıt olarak gösterilmiştir. Bu ikili ayrımın dışında bazı araştırmalar özne konumundaki unsurun kılıcı olup olmamasına ve fiil anlamının bitmişlik veya bitmemişlik özelliğine göre geçişsiz fiilleri dört grupta değerlendirmektedir. Bu yazıda ilk önce anakkuzatif-anergatif ayrımı üzerine durulacak daha sonra dördümlü ayrıma göre Türkçe geçişsiz fiillerin durumu değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Fiiller, geçişsiz fiiller, geçişlilik, anakkuzatif-anergatif, görünüş, kılıcı, bitmişlik-bitmemişlik.

On the Distinction of Intransitive Verbs in Turkish

Abstract: This study focuses on the intransitive verbs and their distinctions in Turkish. Traditional grammar rules consider intransitive verbs simply as objectless verbs without mentioning their subject's semantic features. Modern studies deal with intransitive verbs in terms of their syntactic and semantic properties and classify them as unaccusative and unergative verbs. According to this difference, unaccusative verb is an intransitive verb whose argument has patient role semantically (*Buzlar eridi* 'The ice melted'); unergative verb is an intransitive verb whose argument has agent role semantically (*Çocuk koştu* 'The child ran'). Many linguists have proposed various morphological, syntactic, and semantic findings of unaccusative and unergative divisions in various languages. Findings about the existence of this distinction were also sought for Turkish. Impersonal passives, the selection of the *et-* 'to do' / *ol-* 'to become', aspectual properties etc. were exemplified as evidence. Apart from this unaccusative-unergative

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihi: 19.06.2017 - 30.10.2017

** Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü mevluterdem@gmail.com ORCID: 0000-0001-6641-8061

Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, srpp1gr90@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-1036-1518

distinction, some researchers assessed intransitive verbs into four groups. In this article, firstly the distinction between unaccusative and unergative verbs will be described. Then the properties of four intransitive verb groups in Turkish will be examined.

Key words: Verbs, intransitive verbs, transitivity, unaccusative-unergative, aspectual types, aktionsart, telicity-atelicity.

Giriş

Fiil anlamsal olarak bir cümledeki iş, oluş ve hareketi anlatan; biçim bilimsel olarak da kişi, sayı, zaman, kip, görünüş, olumsuzluk gibi kategorileri alabilen sözcükler biçiminde tanımlanabilir. Ancak bu tanımlamalar fiillerin cümledeki önemini vurgulamak için yeterli değildir. Fiiller; yönetim çerçevelerinde bulunan unsur sayısı, bu unsurlara tayin ettikleri anlamsal roller, durum, hareket, oluş vb. bildirmeleri, kılınışsal, görünüşsel vb. özellikler bakımından değişiklik göstermektedir. Cümlenin en önemli unsuru olan fiiller ve taşıdıkları çeşitli özellikler, dil biliminde çeşitli söz dizimsel konularla yakından ilişkilidir. Bu nedenle fiillerin sahip olduğu bu anlamsal ve yapısal özelliklerin tespit edilip aynı özellikleri gösteren fiillerin sergiledikleri ortak eğilimlerin belirlenmesi bu fiillerle ilgili çeşitli söz dizimsel olaylardaki farklılıkları veya düzensizlikleri açıklamada önemli ipuçları sağlayabilir.

Türkçe alanyazında fiilleri ele alan çeşitli çalışmalar yer almaktadır. Nakiboğlu ve Üntak (2006), fiilleri aldıkları türetim ekleri bakımından sınıflandırarak biçim bilimsel bir çalışma ortaya koyar. Kahraman (1996) fiilleri cümlede zorunlu veya seçimlik olarak bulunmasını istedikleri unsurlar bakımından sınıflandırarak söz dizimsel bir çalışma yapar. Bu tür betimleyici çalışmalar, yapılacak akademik araştırmalar için veri oluşturmaları bakımından önemlidir. Ancak bunlar cümle içinde önemli bir role sahip olan fiilleri anlamada tek başlarına yeterli değildir ve bu malzemelerin çeşitli kuramsal anlayışlarla işlenmesi gerekmektedir. Zira Perlmutter'in (1978) geçişsiz fiillerin anakkuzatif-anageratif ayrımına dair ileri sürdüğü Anakkuzatif Hipotezi (*The Unaccusative Hypothesis*) ile birlikte geçişsiz fiillere olan bakış açısı değişmiştir ve geçişsiz fiillerin özne konumundaki unsurları anlamsal açıdan değerlendirilmeye başlanmıştır. Sonraki çalışmalar geçişsiz fiilleri sınıflandırmada etkili olan kavramları ortaya çıkarır. Bunlardan birincisi öznenin kılıcı olup olmamasıyla, ikincisi ise fiil anlamının bitmişlik/bitmemişlik anlamı taşımasıyla ilgilidir.

1. Fiillerde Geçişlilik

Fiillerin cümlede zorunlu olarak barındırması gereken unsurlar fiilin istemini veya yönetim çerçevesini oluşturur. Fiiller, geleneksel çalışmalarda anlamsal açıdan zorunlu olarak almak istedikleri unsurlar bakımından geçişli ve geçişsiz olmak üzere iki gruba ayrılmaktadırlar (ayrıntı için bk. Banguoğlu, 2004; Ergin, 1985). Bu ayrıma göre cümlede belirtme durum ekli veya eksiz bir nesnenin

varlığını isteyen fiiller geçişli fiil; istemeyenler ise geçişsiz fiil olarak adlandırılır. Yani cümledeki olayı ifade eden fiillerin nesneyle olan ilişkisi onun geçişlilik-geçişsizlik durumunu belirtmekte ve bu yüzden de fiiller iki gruba ayrılmaktadır. İki üyeli bir geçişli fiilin simetrik bir yapı oluşturduğu söylenebilir. Bu yapılar da fiilin iki üyesi (özne ve nesne) arasında ayırım yapmak oldukça kolaydır. İki unsur ya işaretlenme ya da sıralanış yönüyle cümlede kolayca tanınır. Fakat geçişsiz fiillerin bir unsuru olduğu için geçişli fiillerde görülen simetri bunlarda yoktur. Bazı dillerde geçişsiz fiillerin öznelerinin işaretlenmesinde görülen farklılaşma Türkçede görülmez. Anlamsal açıdan farklı olan bütün özneler her durumda yalnız durumdadır. Fakat bazı diller bazen geçişsiz fiillerin öznelerinin işaretlenmesinde farklı davranabilmektedir. Örneğin Lakhota (Siouan dili, Amerika Birleşik Devletleri) dilinde geçişsiz fiillerin birinci ve ikinci kişi çekimlerinde kılıcı (*agentive*) özneleriyle kılıcı olmayan özneleri (*nonagentive*) farklı biçimbirimlerle (örnekler için bk. 4. bölüm) işaretlenmektedir (Van Valin, 1977). Başka dillerde geçişsiz fiillerin işaretlenmesinde dile bağlı farklı stratejiler kullanılır [bk. ayrıntı için Wunderlich (2006, s. 69)].

Ancak fiillerin geçişliliği konusunda ara tonlardan da bahsetmek mümkündür. Hopper ve Thompson'ın fiillerin geçişliliği noktasında yaptığı çalışmadan hareketle fiilleri, taşıdıkları özellikler bakımından bir geçişlilik skalasına göre ele almak daha doğru bir yaklaşımdır. Buna göre katılımcı sayısı, eylemin hareket bildirip bildirmemesi, görünüşü, anlık gerçekleşip gerçekleşmemesi, gönüllü/istemli olarak yapıp yapılmaması, olumlu veya olumsuz olması, gerçek veya gerçek dışı bir olayı ifade etmesi, kılıcının hareketin aktarılmasında sahip olduğu potansiyelin yüksek veya düşük olması, nesnenin eylemden etkilenme derecesi, nesnenin belirli olup olmaması gibi fiillerin geçişliliğini etkileyen çeşitli faktörler fiillerin geçişlilik skalasındaki yerini belirlemede kullanılır. Böylece oluşturulan skala üzerinde fiillerin geçişlilik sıralaması yapılabilir. (Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hopper-Thompson, 1980; Erdem, 1998; Erdem, 2016b).

2. Geçişsiz Fiillerin Anakkuzatif-Anergatif Ayrımı

Bu çalışmada yukarıda bahsedilen geçişlilik skalasının en alt kısımlarında bulunan zorunlu olarak tek bir unsur alan fiiller yani geleneksel olarak geçişsiz olarak bilinen fiil kümesi üzerine yoğunlaşılacaktır.

İlişkisel gramerin kurucularından ve önemli savunucularından Perlmutter (1978, s. 160), Anakkuzatif Hipotezi'yle geçişsiz fiilleri ikiye ayırır:

Anakkuzatif (*unaccusative*) ve anergatif (*unergative*).¹ Perlmutter Anakkuzatif Hipotezi'yle bazı geçişsiz cümlelerin 2'ye (nesneye) sahip olduğunu, 1'e

¹ Bazı Türkçe kaynaklarda anakkuzatif fiiller için "nesneli geçişsiz", anergatif fiiller içinse "özneli geçişsiz" terimi kullanılmıştır. Anakkuzatif/anergatif terimleri

(özneye) sahip olmadığını iddia eder. O; *oyna-*, *konuş-*, *gül-*, *düşün-*, *yüz-*, *yürü-*, *kavga et-*, *ağla-*, *uyu-*, *horla-*, *kus-* vb. fiilleri anergatif fiillere örnek olarak verir. Perlmutter; anakkuzatif fiillerin oldukça fazla olduğunu söyler ve bunlar için *yan-*, *düş-*, *damla-*, *bat-*, *ak-*, *sız-*, *damla-*, *kuru-*, *piş-* vb. fiilleri; *eri-*, *don-*, *sön-*, *çürü-*, *büyü-*, *kır-*, *patla-*, *ayır-* vb. başlama (*inchoatives*) fiillerini örnek olarak verir. Bu fiillerin dışında *var ol-*, *ol-*, *meydana gel-* gibi var olma/olma fiillerini (*existing and happening*); *parla-*, *kok-* vb. istem dışı gerçekleşen emisyon/yayma fiillerini (*verbs of emission*); *başla-*, *devam et-*, *bit-* gibi görünüş (*aspectual*) yüklemelerini; *kal-*, *yaşa-* vb. sürerlik ifade eden fiilleri de anakkuzatif fiiller grubuna dâhil eder (Perlmutter, 1978, s. 163).

Söz dizimsel temellere dayanan geçişsiz fiil ayrımı birçok teoriyle (Yönetim ve Bağlama Kuramı “*Government and Binding Theory*”, Leksikal ve İşlevsel Gramer “*Lexical Functional Grammar*” vb.) de ilişkilendirilmiştir. Örneğin Yönetim ve Bağlama Kuramı’na göre anergatif fiil derin yapıda (*D-structure*) nesneyi değil sadece özneyi alır, diğer taraftan anakkuzatif fiil derin yapıda sadece nesneyi (yani bir ad öbeğini) alır. Buna göre iki fiil sınıfının derin yapıdaki sentaktik görüntüsü aşağıdaki gibi kabul edilir:

1. a. Anergatif fiil: AÖ [FÖ F]²

b. Anakkuzatif fiil: ___ [FÖ F AÖ]

Yani, anergatif bir fiil yönetim çerçevesinde özne gibi haricî bir unsura sahiptir ve fiilin doğrudan bir iç unsuru yoktur. Fakat anakkuzatif fiilin ise doğrudan bir iç unsuru vardır, haricî bir unsuru (öznesi) yoktur. Dikkat edilirse bu ayırmada fiilin anlamsal yönü de ağır basmaktadır. Unsurların sentaktik konumu fiilin anlamına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Anakkuzatif Hipotezi bu iki fiil sınıfı arasındaki ayırımı söz dizimsel olarak temsil edildiğini iddia etse de bu ayırımı tamamen anlamsal temellere bağlı gerçekleştirdiği varsayılmıştır (Levin-Hovav, 1995, s. 3). Rol ve Referans Grameri (*Role and Reference Grammar*) de bu ayırımı söz dizimsel terimlerden ziyade anlamsal terimlerle daha iyi açıklanabileceğini savunur (Van Valin, 1993).

gramatikal ilişkileri ifade eden kavramlardan ziyade daha çok biçim bilimsel işaretlenme ile ilgilidir. Anakkuzatif terimi, “akkuzatif” işaretleme sistemlerine sahip dillerdeki nesne ekini almamış unsuru, yani nesne anlamlı unsuru karşıladığı için anakkuzatif terimi kullanılmıştır. Diğer taraftan anergatif terimi de ergatif (*ergative*) işaretleme sistemiyle doğrudan ilgilidir. Ergatif dillerde geçişli fiilin öznesi ergatif ekiyle işaretlenirken geçişli fiilin nesnesi ve geçişsiz fiilin öznesi “absolutif” (*absolutive*) ekiyle işaretlenmektedir. Anergatif terimi, ergatif ekiyle işaretlenmemiş özneyi karşılamak için kullanılmıştır. Dolayısıyla özneli veya nesneli geçişsiz gibi kavramlar konunun özünü anlatmaktan uzak oldukları için bu yazıda anakkuzatif (*unaccusative*) ve anergatif (*unergative*) terimleri tercüme edilmeden kullanılacaktır.

² Bu yazıda kullanılan kısaltmalar şunlardır: AÖ: Ad Öbeği, FÖ: Fiil Öbeği, F: Fiil.

Bilindiği üzere geçişsiz fiiller, geçişli fiillerin aksine yönetim çerçeveleri gereği zorunlu olarak sadece bir unsur ister ve bunlar farklı söz dizimsel kuruluşlara sahiptir. Perlmutter'in yapmış olduğu Anakkuzatif Hipotezi'ne göre anergatif fiiller, özne konumunda görünür bir yüzeysel özneye (*surface subject*) sahipken anakkuzatif fiillerin yüzeysel özneleri nesneden kaynaklanır/doğar ve bu yönüyle geçişli bir fiilin doğrudan nesnesiyle ortak bazı özellikleri vardır.

Yukarıda söylendiği gibi ayrımın temelinde fiile bağlı olan unsurların anlamsal değerleri/rolleri yer alır. Buna göre anergatif fiiller, işin yapılmasını yöneten, kontrol eden *kılıcı* rolünde bir unsura sahipken (*Çocuk koştı*); anakkuzatif fiiller, *etkilenen* rolünde bir unsura sahiptir (*Çocuk düştü*). Bu fiillerin farklı anlamsal role sahip olmalarının sebebini Perlmutter'in (1978) yukarıda bahsedilen Anakkuzatif Hipotezi'ne göre açıklamak mümkündür. Bu hipoteze göre, anakkuzatif fiillerin nesne konumundaki unsuru özne konumuna yükselmiştir (*Kitap düştü*); anergatif fiillerde ise böyle bir ilerleyiş söz konusu değildir (*Kadın güldü*). Yani anakkuzatif fiillerin temel söz dizimi *Fiil (F)–Ad Öbeği (AÖ)* biçimindedir; fakat *AÖ* orijinal yerinden hareket ederek fiilin önüne gelmiş ve özne konumuna yerleşmiştir. Anergatif fiillerin temel söz dizimi ise *AÖ–F* biçimindedir ve özne konumu bir ilerleme sonucu doldurulmamıştır yani gerçek bir öznesi vardır. Bilindiği üzere fiilin sahip olduğu özne, nesne vb. unsurlar çeşitli anlamsal roller taşırlar. Bu anlamsal rollerden *kılıcı* rolü genellikle özne konumundaki unsur ile *etkilenen* rolü ise nesne konumundaki unsur ile ilişkilendirilir. Buna göre anakkuzatif fiillerin öznesi, nesne konumundan özne konumuna ilerlemesiyle oluştuğu için bu unsur yeni geldiği özne pozisyonunda da nesne konumundayken sahip olduğu *etkilenen* rolünü taşımaya devam eder. Anergatif fiillerde kılıcı bir özne bulunduğu için böyle bir durum söz konusu olamaz.

Fiillerdeki anakkuzatif-anergatif ayrımı bazı dillerde belirgin bir şekilde söz dizimsel durumu etkileyebilmektedir. Örnek vermek gerekirse; İtalyancada anakkuzatif bir fiilin öznesinin yerini *ne* zamiri alabilirken (2a), anergatif bir fiil öznesinin yerini *ne* zamirinin almasına izin verilmez (2b). İtalyancada *ne* zamiri ile yer değiştirme aslında geçişli fiillerin nesnesinin sergilediği bir özelliktir (2c). Bu bakımdan geçişli fiilin nesnesi ile anakkuzatif fiilin öznesi söz dizimsel olarak benzer davranmaktadır.

2. a. Sono arrivate *molte lettere*. → *Ne* sono arrivate molte.
Çoğu mektup ulaştı mı. → Onlardan ulaştı mı çoğu. (Onların çoğu ulaştı mı?)
- b. *Molti bambini* hanno dormito. → **Ne* hanno dormito molti.
Çoğu çocuk uyudu. → Onlardan uyudu çoğu. (Onların çoğu uyudu.)
- c. Abbiamo visto *molti film*. → *Ne* abbiamo visti molti.
Biz birçok filmi gördük. → Onlardan gördük birçoğunu. (Onların birçoğunu gördük.) (Ježek, 2016, s. 109).

İtalyancada geçişsiz fiillerin ayırımında göze çarpan bir diğer özellik birleşik zaman çekiminde görülür. Buna göre anakkuzatif fiiller, *essere* “to be” yardımcı fiilini (auxiliary verb) seçerken; anergatif fiiller, *avere* “to have” yardımcı fiilini seçmektedir.

Bugün konu ile ilgili alanyazın tarandığında bu ayırımın dil bilimciler tarafından ilgiyle karşılandığı görülür. Fiillerin anakkuzatif-anergatif ayırımı konusunda pek çok dünya dilinde bu ayırımın biçim bilimsel, söz dizimsel ve anlam bilimsel dayanaklarının var olup olmadığı konusunda araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda dil bilimciler ayırımın anlamsal ve yapısal bulgularını ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu konuda özellikle Flemenkçe üzerine çalışan Zaenen, (2006) çalışmasında çeşitli dillerde bu ayırımın varlığını ispat etmeye çalışarak verileri tartışır.

Dillerdeki geçişsiz fiiller arasındaki ayırma bu tür dil bilimsel bulguları konu alan çalışmaların yanı sıra bu fiillerin beynin farklı kısımlarında üretildiğine dair tespitler ortaya koyup bu fiiller arasındaki farkın nörolojik olarak da gerçekleştiğini belirten çalışmalar da yapılmıştır (bk. Shetreet, Friedmann-Hadar, 2010). Geçişsiz fiillerin ayırımı hakkında farklı disiplinlerdeki bu çalışmalar konunun ne kadar büyük bir ilgiyle karşılandığını göstermektedir.

2.1. Türkçedeki Anakkuzatif-Anergatif Ayırımına Dair Bulgular

Türkçe için de geçişsiz fiiller arasında anakkuzatif-anergatif ayırımının varlığına dair çalışmalar yapılmış, çeşitli biçim bilimsel, söz dizimsel ve anlam bilimsel bulgular tespit edilmiştir. Bunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

a) Kişisiz Edilgen (Impersonal Passive) Yapılar

Keenan'nın (1985) da tespit ettiği üzere genellikle diller geçişli fiillerin edilgen yapılmasında çok düzenliyen geçişsiz fiillerin edilgen yapılmasında aynı durumdan söz edilemez. Bazı diller geçişsiz fiillerin edilgen yapılmasına hiç izin vermezken bazı diller kısmen izin verir. Türkçe, geçişsiz fiillerin edilgen yapılmasına kısmen izin veren diller arasındadır ve bu kısmiliğin ne dereceye kadar Perlmutter'in anakkuzatif-anergatif ayırımı ile açıklanabileceği bu yazıda gösterilecektir.

Bu ayırım için ilk bulgu olarak Perlmutter'in çalışmasında yer verdiği *kişisiz edilgen (impersonal passive)* yapıları ele almadan önce kişisiz edilgenlikle ne kastedildiğini açıklamak gerekir.

Geçişsiz fiillerle kurulan edilgen cümleler, kişisiz edilgen yapılar olarak bilinir. Burada *kişisiz* ifadesiyle anlatılmak istenen şey söz dizimsel olarak bu yapılarda özne pozisyonunu dolduracak bir unsurun olmayışı ve anlamsal olarak da eylemi gerçekleştiren belirli bir varlığın ifade edilmemesidir. Yani, anlamsal olarak eylemi gerçekleştiren bir kılıcının tamamıyla yok oluşu kastedilmemektedir.

Dünya dillerinde geçişsiz fiillerin kişisiz edilgen yapılmasına dair genel eğilime bakıldığında aşağıdaki temel özellikler sıralanabilir:

Bazı diller (Almanca, Flemenkçe, Latince, Klasik Yunanca, Shona (Bantu), Türkçe vb.) geçişsiz fiil öbeklerinden kişisiz edilgen cümleler oluşturmak için temel edilgenlik oluşturmada kullanılan söz dizimsel ve biçim bilimsel unsurları kullanır. Aşağıdaki Flemenkçe cümle bu kullanımı örneklendirir:

3. Er wordt (door de jongens) gefloten
Orada oldu (tarafından belirlilik genç.adamlar ıslık çaldı
“Genç adamlar tarafından ıslık çaldı.”

Temel edilgen yapılardaki aynı fiil morfolojisini kullanan kişisiz edilgenlikler genellikle kılıcı ad öbeğini de temel edilgen yapılarda olduğu gibi alır.

Bazen Türkçede geçişsiz fiiller üzerine kurulan edilgen yapılar kılıcı ad öbeğini almazlar. Ancak dillerin çoğu eğer temel edilgen yapıda kılıcı ad öbeğine izin veriyorsa (Flemenkçe, Latince, Kuzey Rusça ve Shona dillerinde olduğu gibi) kişisiz edilgen yapılarda da buna izin verir.

Kişisiz edilgenlik, geçişsiz fiillerle sınırlı değildir. Özellikle geçişli bir fiil, nesnesi olan AÖ ile birlikte bir FÖ oluşturabilir ve edilgen yapılabilir. Bu durumda edilgenleştirmeden sonra bile AÖ nesne olarak kalmaya devam eder.

Birkaç dilde dönüşlü (*reflexive*) biçimler, kişisiz edilgen anlam ile birlikte işlev görebilir.

Bir dil sentaktik ve morfolojik olarak temel edilgenliklerden bağımsız kişisiz yapılara sahip olabilir (konuyla ilgili örnekler için bk. Keenan, 1985, s. 346-348).

Perlmutter'e göre anergatif fiillerin edilgen yapılmasında bir sıkıntı yaşanmazken anakuzatif fiillerin edilgen yapılmasında dil bilgisel olmayan sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Perlmutter bu durumu şu şekilde açıklar: Anakuzatif Hipotezine göre bütün anakuzatif fiillerle kurulan cümlelerdeki özneler aslında nesne konumunda olan unsurun özne konumuna yükselmesi sonucu oluşmuştur. Bir cümle edilgen yapılırken de cümlede nesne konumunda bulunan unsur özne konumuna yükselir. Yani bir cümle edilgen biçime dönüştürülürken de nesne konumundan özne konumuna bir ilerleme söz konusudur. Ancak *Özne*

Konumuna İlerleme Kuralına (I-Advancement Exclusiveness Law) göre hiçbir cümlede birden fazla özne konumuna ilerleme olamayacağı için anakkuzatif fiillerle kurulan cümlelerin gramatikal olmadığını savunur (1978, s. 166).

Perlmutter, çalışmasında görüşünü desteklemek için Hollandacanın yanı sıra Türkçeden de örneklere yer vererek kişisiz edilgen yapıların anakkuzatif-energatif ayrımının evrensel bir ölçüt olduğunu ifade eder (1978, s. 176-177). Fakat Türkçe bu genellenmenin dışına çıkar ve anakkuzatif fiiller Türkçede edilgen yapılabilir. Yani Türkçede geçişsiz fiillerin edilgen yapıya yapılamaması anergatif-anakkuzatif ayrımına bağlı değildir. Bu sebeple kişisiz edilgen yapılar Türkçede anakkuzatif-energatif ayrımında ölçüt olarak kullanılamaz. Biktimir'in (1986) de belirttiği gibi Türkçede öznesi insan olduğu müddetçe anakkuzatif fiillerle kurulan cümlelerin dil bilimsel olarak edilgenleştirilmesine çok sayıda örnek vardır. Dahası anergatif fiillerle kurulan edilgen cümlelerin de gramatikal olması için öznesinin insan olması gerekir:

4. a) *Ormanda insanlardan kaçılıyor.

b) *Gece sokakta havlanıyor.

Yukarıda verilen örneklerde fiiller anergatif olmasına rağmen insan dışı bir varlığa işaret ettiğinden dolayı anlamsal olarak doğru değildir.

Son olarak özne sadece insan değil aynı zamanda belirsiz (*non-specific*) de olmalıdır. Dahası Türkçede kişisiz edilgenler öznenin belirsiz olmasının bir getirisi olarak *tarafından* edat öbeği ile gramatikal değildir, çünkü bu öbek özneyi belirli (*specific*) kılar.

Kısaca Türkçede kişisiz edilgen yapıların şu üç özelliği taşıdığı söylenebilir: a. *Tarafından* öbeğini asla kabul etmez. b. Özne belirsiz olmalıdır. c. Özne insan olmalıdır.

Türkçe kişisiz edilgen yapılar, anakkuzatif-energatif ayrımı için bir bulgu gibi durmamaktadır. Zira Türkçede herhangi bir geçişsiz fiille kurulan edilgen yapıların öznesi *belirsiz bir insanı* ifade ettiği sürece gramatikaldir.

5. a) Gölde boğulunur.

b) O semtte kolay kaybolunur (Biktimir, 1986, ss. 54-61).

Yukarıdaki anakkuzatif fiiller ile edilgen cümlelerde öznesi belirsiz bir insan grubunu ifade etmekte ve dil bilimsel olarak doğru kabul edilmektedir³.

³ Türkçede zaman zaman sınırlı sayıdaki bazı fiillere üst üste edilgenlik eki, *denil-örneğinde olduğu gibi gelebilir. Fakat bazı [edilgen/dönüştürme + edilgen] kuruluşundaki kırılır, üzülmür gibi (Göksel-Kerslake, 2005) ikili kullanımlar ve Biktimir'in (1986) verdiği boğulunur gibi örnekler Türkçe gramerlerde zaman zaman yer alsın da bunların*

Özkaragöz (1986), Türkçede anakkuzatif-nergatif ayrımına anlamsal açıdan yaklaşmanın yetersiz kalacağını belirterek söz dizimsel olarak bu ayrıma bulgular aramış ve 3 söz dizimsel yapı sunmuştur: alıntı kelimelerde *ol-*, *et-* yardımcı fiil seçimi, çift ettirgen yapılar ve *-ArAk* zarf-fiilli yapılar.

b) Alıntı Kelimelerde *ol-*, *et-* Yardımcı Fiil Seçimi

Özkaragöz'ün Türkçedeki geçişsiz fiillerin ayrımı için vermiş olduğu söz dizimsel bulgulardan biri alıntı kelimelerle yeni birleşik fiiller oluştururken *et-* veya *ol-* yardımcı fiillerinden hangisinin tercih edildiğidir. *Et-* yardımcı fiiliyle geçişli fiillerin yanı sıra (*dezenfekte et-*, *izole et-*, *protesto et-* vb.) geçişsiz fiiller de oluşturulabilmektedir. *Ol-* yardımcı fiili ile oluşturulan fiiller de vardır ve bu fiiller daima geçişsizdir:

6. a) dans *et-*, dua *et-*, hareket *et-*, itiraz *et-*, kavga *et-*, tereddüt *et-*, tefekkür *et-* vb.

b) ameliyat *ol-*, teslim *ol-*, sünnet *ol-*, peyda *ol-*, alabora *ol-*, şahit *ol-* vb.
(Özkaragöz, 1986, s. 199, 200).

Ayşe bütün gece dans etti gibi bir cümlede *et-* yardımcı fiili ile kurulan *dans et-* geçişsiz fiili zorunlu bulundurması gereken unsura (*Ayşe*) kılıcı rolünü yüklemiştir. Oysa *Ahmet dün gece ameliyat oldu* cümlesinde *ol-* yardımcı fiili ile kurulan *ameliyat ol-* geçişsiz fiili sahip olduğu tek unsura (*Ahmet*) etkilenen rolünü yüklemiştir. Buna göre *et-* yardımcı fiili ile kurulan fiiller (6a) anergatif geçişsiz fiiller oluştururken *ol-* yardımcı fiilli ile kurulan fiiller (6b) anakkuzatif geçişsiz fiiller oluşturmaktadır.

c) Çift Ettirgen Yapılar

Özkaragöz, çift ettirgen yapıların anakkuzatif-nergatif ayrımında bir bulgu olabileceğini ileri sürmüştür. Kuramsal altyapıya girmeden belirtmek gerekirse anakkuzatif fiillerle kurulan çift ettirgen yapılar aşağıdaki örneklerde de gösterildiği gibi ikinci kılıcının hem yönelme durum ekiyle işaretlenmesine hem de *vasıtasıyla* edat öbeğine izin verir.

7) a) *Sema* suyu (Ø) musluktan akıttırdı.

b) *Sema* suyu Turhan'a/Turhan vasıtasıyla musluktan akıttırdı⁴.

kabul edilebilirliği oldukça tartışmalıdır. Yukarıdaki edilgen biçimler Türkçenin derlemlerinde de hiç kullanılmaz (sorgulama için bk. (TUD)).

⁴ 7 ve 8. örneklerde verilen cümlelerin çift ettirgen yapıya dönüşünceye kadar geçirdiği morfosentaktik değişimler sırasıyla aşağıdaki gibidir:

Su musluktan aktı. > *Turhan* musluktan *suyu* akıttı.

Sema ağladı. > *Turhan Sema* 'yı ağlattı.

Özkaragöz, anergatif fiillerin *vasıtasıyla* edat öbeğine izin verdiğini fakat anakkuzatif fiillerin çift ettirgen yapılmasında yönelme durum ekiyle işaretlemenin dil bilgisel olmayan sonuçlar çıkacağını belirtir.

8) a) Ben Sema'yı Turhan vasıtasıyla ağılattırdım.

b) */? Ben Turhan'a Sema'yı ağılattırdım (Özkaragöz, 1986, s. 211-222).

Özkaragöz'ün anakkuzatif fiiller için yaptığı bu genellemenin çok geçerli olmadığı söylenebilir. Lewis (2000, s. 149) gramerinin ettirgen yapılar bölümünde geçişsiz fiillerin ettirgen yapılmasını anlatırken aşağıdaki yönelme durum ekini almış anakkuzatif örnekleri verir:

9. Çocuk doğdu. > Anne, çocuğu doğurdu. > Ebe, anneye çocuğu doğurttu.

Rakibi öldü. > (Kiralık katil) rakibini öldürdü. > Rakibini kiralık bir katile öldürttü.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi çift ettirgen yapılmış cümlelerde yönelme durum ekini almış ad öbeği anlamsal gereklilikten dolayı cümlenin ettirgen anlamına katkıda bulunmaktadır.

d) –ArAk Zarf-fiilli Yapılar

-ArAk zarf-fiil eki ile ana cümleye bağlı yan cümleler kurulur. Bu ekle kurulan yan cümleler ana cümle ile eş zamanlılık (*Çocuk gülererek oyun oynuyordu.*) veya ardışık (*Çocuk kayarak düştü.*) zaman ilişkisi kurar.

Özkaragöz'ün ileri sürdüğü bulguya göre -ArAk zarf-fiili ile kurulan cümlelerde ana cümle ile yan cümlenin özneleri aynı anlamsal rolü içermelidir. Yani yan cümlenin fiili anakkuzatif ise ana cümlenin fiili de anakkuzatif veya edilgenleştirilmiş bir geçişli fiil olmalıdır. Eğer yan cümlenin fiili anergatif ise ana cümlenin fiili de anergatif geçişsiz bir fiil veya geçişli bir fiil olmalıdır.

10. a) Işık parlayarak söndü.

b) *Kız top oynayarak kaydı.

c) Kız top oynayarak şarkı söyledi (Özkaragöz, 1986, ss. 183-184).

“10a” ve “10c” örneklerinde sırasıyla *parla-* ve *sön-* fiilleri anakkuzatif; *oyna-* ve *şarkı söyle-* fiilleri ise anergatiftir, bu yüzden de örnekler dil bilgisel olarak doğrudur. Fakat “10b” örneğinde *oyna-* fiili anergatif iken; *kay-* fiili anakkuzatiftir, bu yüzden de örnek dil bilgisel olarak doğru kabul edilmez.

e) Görünüşsel Bulgu

Nakipoğlu (2000, ss. 67-69; 1998, ss. 80-88), Türkçedeki anakkuzatif-anergatif fiillerin görünüş kategorisi bakımından birbirinden farklı olduğunu ileri sürerek bu fiilleri görünüşsel (*aspectual*) özellikleri bakımından incelemiştir. Bu açıdan anakkuzatif fiiller *bitimli görünüşe (telic aspect)* sahipken; anergatif fiiller *bitimsiz görünüşe (atelic aspect)* sahiptir. Buna kanıt olarak eklendiği fiile geçmişte tamamlanmışlık anlamlı sıfatlar türeten *-mXş* sıfat-fiili ile anakkuzatif fiiller dil bilgisel olarak doğru türetimler oluştururken (*çürü-müş / don-muş / erimiş yiyecek*), anergatif fiiller ile bu yapılar tercih edilmemektedir (**koş-muş / *yüz-müş / *yürü-müş çocuk*). Bu fiillerin görünüşsel açıdan bitimli mi yoksa bitimsiz mi olduğunu test için *x zaman içinde / x zaman boyunca* ifadeleri kullanılabilir. Bitimli anakkuzatif fiiller genelde *x zaman içinde* ifadesiyle tercih edilirken (*Kız bir saat içinde/*boyunca öldü, doğdu*); anergatif fiiller *x zaman boyunca* ifadesiyle tercih edilir (*Kadın bir saat boyunca / * içinde ağladı / yüzdü*).

Nakipoğlu (1998, ss. 88-90), anakkuzatif-anergatif fiiller arasındaki görünüşsel farka kanıt olarak fiilden sıfat türeten *-Xk* ekini de gösterir. Olayın nihai durumunu bildiren bu ek bitimli anakkuzatif fiillerin büyük bir çoğunluğuna eklenirken (*bat-ık gemi / düş-ük fiyatlar*); anergatif fiillere eklenmez (**çalış-ık adam / *koş-uk genç / *gül-ük çocuk*).

Nakipoğlu (2002, ss. 5-11), Özkaragöz'ün ileri sürdüğü *-ArAk* zarf-fiilli yapıları da anakkuzatif ve anergatif fiillerin sergiledikleri görünüşsel fark ile açıklamıştır. Buna göre anakkuzatif fiiller bitimli bir görünüşe sahip olduğundan *-ArAk* zarf-fiilli yapıları ile kullanıldıklarında biri diğerini takip eden iki ardıl olayı anlatmak için kullanılır. Anergatif fiiller bitimsiz bir görünüşe sahip olduğundan *-ArAk* zarf-fiilli yapılar ile kullanıldıklarında birbirinden bağımsız eş zamanlı iki olayı anlatır. Nakipoğlu bu görüşünü desteklemek için *-XrkAn* ve *-XncA* zarf-fiillerinin kullanımını da örnek olarak göstermektedir. Nakipoğlu'nun görüşünü aktarmadan önce bu zarf-fiillerin temel işlevleri hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

-XrkAn ve *-XncA* zarf-fiil eklerinin temel işlevi zaman bildirmeleridir. *-XrkAn* zarf-fiil ekinin belirttiği eylem ile ana cümle eylemi aynı zaman diliminde gerçekleşir. Yani yan cümlenin fiili ile ana cümlenin fiili arasında eş zamanlı bir zaman ilişkisi kurar. *-XrkAn* zarf-fiil ekinin geldiği eylem süreçsel bir olayı belirtirken ana cümledeki fiil süreçsel veya noktasal bir olayı belirtebilir. *Sen uyurken ben kahvaltıyı hazırladım* gibi bir cümlede yan ve ana cümle fiillerinin her ikisi de belirli bir süreçte gerçekleşmiştir. *Sen uyurken arkadaşın geldi* cümlesinde ise yan cümle bir süreç belirtirken ana cümlede bu süreç zarfında gerçekleşen noktasal/anlık bir olay meydana gelmiştir. *-XncA* zarf-fiili ise cümle içinde eklendiği fiilin ana cümle fiilinden önce gerçekleştiğini belirtir, dolayısıyla yan cümle fiili ile ana cümle fiili arasında zamansal olarak ardışıklık anlamı katar.

Babasını görünce hemen ayağa kalktı gibi bir cümlede *gör-* eylemi *ayağa kalk-* eyleminden önce gerçekleşmiştir ve aralarında ardışık bir zaman ilişkisi vardır. Cümle içinde *-XncA* zarf-fiil ekinin bağlı bulunduğu özne ile ana cümle öznesi aynı veya farklı olabilir. *Sınıfa girince onu gördüm* cümlesinde *gir-* ve *gör-* eylemini gerçekleştiren *ben* öznesi iken; *Ben gelince apar topar çıktı* cümlesinde *gel-* eylemine gerçekleştiren *ben* öznesiyken *çık-* eylemini yapan *o* öznesidir.

Buna göre *-ArAk* zarf-fiilli yapıları, bitimsiz anergatif fiillerle kullanıldığında ortaya çıkan eş zamanlılık anlamı *-XrkAn* zarf-fiili ile karşılanabilmektedir. Örneğin *Çocuklar gülerken oynadı* cümlesinde *yan* ve ana cümle öznesi *Çocuklar oynarken güldü* cümlesinde olduğu gibi yer değiştirilmeleri koşuluyla *-XrkAn* zarf-fiili ile kurulan yapılarda kullanılabilir. Fiiller bu şekilde yer değiştirmeyip *Çocuklar gülerken oynadı* biçiminde kullanıldığında sanki “çocukların oyun oynaması” sadece “gülme” anıyla sınırlı olarak yorumlanabilmektedir. Yine *-ArAk* zarf-fiilli yapılar, bitimli anakkuzatif fiiller ile kullanıldığında ortaya çıkan art zamanlılık anlamı *-XncA* zarf-fiili ile karşılanabilmektedir. *Atlet takılarak düştü* cümlesinin *yan* ve ana cümlesinde yer alan fiiller bitimli anakkuzatif fiillerdir ve bu fiillerin *Atlet takılırken düştü* veya *Atlet düşerek takıldı* biçiminde *-XrkAn* zarf-fiili ile kullanımı dil bilimsel olarak yanlış ifadeler doğurur. Bu cümle öznesi fiilleri arasında art zamanlı bir zaman ilişkisi bulunduğundan *Atlet takılınca düştü* cümlesinde olduğu gibi *-XncA* zarf-fiili ile kullanılabilir.

Buna göre eklendiği cümleye eş zamanlı gerçekleşen iki olay anlamı katan *-XrkAn* zarf-fiili ile bitimsiz anergatif fiiller tercih edilirken; eklendiği cümleye öncelikli- sonrakilik anlamı katan *-XncA* zarf-fiili ile bitimli anakkuzatif fiiller tercih edilmektedir. Bu durum da anakkuzatif-nergatif fiiller arasındaki görünüşsel farkı desteklemektedir (Nakipoğlu-Demiralp, 2002, ss. 5-11; Nakipoğlu, 1998, ss. 157-161).

f) Emir Cümleleri

Dietrich, Türkçede anakkuzatif-nergatif ayrımı konusunda emir cümlelerinin de belirleyici olacağını belirtir. Nergatif fiillerle emir cümleleri yapmak mümkün iken (*çalışın / oynayın / tartışın*); anakkuzatif fiillerle dil bilimsel olarak doğru olmayan sonuçlar elde edilmemektedir (**batın / *esin / *kaynayın*) (1999, ss. 53-54).

3. Dörtlü Geçişsiz Fiil Sınıflandırması

Bazı araştırmacılar (Dowty, 1991; Wunderlich, 2006) diller arası yapılan tipolojik çalışmalardan hareketle, bazı dillerde geçişsiz fiillerin öznelere farklı işaretlenmesine dayanarak geçişsiz fiilleri iki gruba değil, dört gruba ayırır. Yukarıda da bahsedildiği gibi Lakhota (Suan/Siouan dili) dilinde geçişsiz fiillerin

kılıcı özneleri ile kılıcı olmayan özneleri 1 ve 2. kişi çekimlerinde farklı biçim birimlerle işaretlenmektedir. Örneğin “atlamak” anlamına gelen *psica* fiilinin öznesiyle “yanmak” anlamına gelen *ile* fiilinin öznesi farklı biçim birimler alır. Maya dillerinden olan Yukatek dilinde ise geçişsiz fiillerin öznelerinin işaretlenmesi içsel görünüşe (*inherent aspect*) bağlıdır. İçsel bitimsiz fiiller (*inherently imperfective verbs*) *-(n)ah* bitmişlik (*perfect*) biçimbirimini alırken içsel bitimli fiiller *-VI* biçim birimini alır (Wunderlich, 2006, s. 68).

Bu gibi tipolojik bulguları geçişsiz fiilleri sınıflandırmak için kullandığımızda özne ve fiil anlamlarıyla ilgili ikili kavramlarla karşılaşırız. Bunlardan birincisi “kılıcı”/“kılıcı olmayan” özneleri göstermek için kullanılan kavram [kontrol] kavramıdır. [+kontrol] fiillerinin bir kılıcısı (*gel-* fiili gibi) varken [-kontrol] fiillerinin (*bat-* fiili gibi) bir kılıcısı yoktur.

Konuyla ilgili diğer bir kavram, fiilin bitmişlik/bitmemişlik anlamıyla ilgilidir. [bitmişlik/ *telic*] kavramı fiilin bitmişlik-bitmemişlik görünüşüyle yani içsel bir son noktasının olup olmadığıyla ilgilidir. [+bitmişlik] fiilleri belli sonuçları ortaya çıkaran olayları gösterir. Bu fiiller “olmak” anlamıyla daha belirgin hâle gelirler. Örneğin *öl-* fiili “ölü olmak” anlamına sahiptir, “ölme”nin gerçekleşmesi için bir aşamanın gerçekleşmesi gerekir ve bu yüzden de bu fiil [+bitimli] bir fiildir. [-bitmişlik] fiiller içsel bir sonlanmayı bildirmezler. Örneğin *Bahçede koşuyor* cümlesinde *koş-* eylemi “koşma”yı ifade eder, herhangi bir zamansal sınırı göstermez ve bu yüzden de [-bitimli] bir özelliğe sahiptir. Durum ve iş (*activities*) fiilleri [-bitmişlik] özelliğe sahiptirler (ayrıntı için bk. Erdem (2016b)).

Wunderlich’in geçişsiz fiilleri dört gruba ayırması Dowty’ye (1991) dayanır. Dowty, ilgili yazısında geçişsiz fiilleri ayırmada kullanılan ölçütlerin dilden dile değiştiğini, bir dilde anakkuzatif olan fiilin diğer bir dilde anergatif olabileceğini çeşitli dillerden örnekler vererek anlatır. Dowty’e göre anakkuzatif ve anergatif fiiller arasındaki ayrım kesin değildir, daha ziyade bir skalaya dayanır (dil bilgisi konularındaki skala için bk. Erdem (2016a) ve iki sınıf arasındaki zıtlığın en belirgin özelliği “istem/irade” (*volition*) kavramıyla ifade edilir. İstem, genellikle “bilinçli” olmayı gerektirir ve bu bilinçliliği sağlayan fiiller anergatiftir. Dowty’e göre anergatif ve anakkuzatif arasındaki ikinci ayrım yukarıda da anlatılan “bitmişlik/bitmemişlik”le (*telic / atelic*) ilgilidir.

Dowty'nin geçişsiz fiillerle ilgili kavramları Wunderlich'in (2006) verileriyle birleştirildiğinde aşağıdaki tablo elde edilir:

	BİTMEMİŞLİK	BİTMİŞLİK
KILICI	1 anergatif <i>gül-, koş-, konuş-</i>	2 <i>gel-, kalk-, var-</i>
KILICI OLMAYAN	3 <i>kok-, kayna-</i>	4 anakkuzatif <i>öl-, düş-</i>

Tabloda da görüldüğü gibi geçişsiz fiiller dört sınıfa ayrılmaktadır. Hücrelerin ikisi (1 ve 4) “anergatif” ve “anakkuzatif” olan fiilleri içermektedir. “Anergatif” fiiller kılıcı olan ve bitmemişlik ifade eden fiillerdir. “Anakkuzatif” fiiller ise kılıcı olmayan ve bitmişlik anlamı taşıyan fiillerdir. Yani anergatif fiillerin kılıcı özelliği yüksek, etkilenen (*patient*) özelliği düşüktür. Anakkuzatif fiillerin ise kılıcılık özelliği düşük, etkilenen özelliği yüksektir. Her iki şartın/gerekliliğin yüksek veya düşük olduğu durumlarda fiillerin kararsız olduğu görülür (Dowty, 1991). Yani fiiller, öznenin anergatif fiillerdeki gibi kısmen kontrollü olduğunda veya öznenin anakkuzatif fiillerdeki gibi kılıcı olmadığında farklı fiil grupları ortaya çıkar.

Yukarıdaki bulguların bir kısmı Nakipoğlu-Demiralp'ın (2001, s. 144) değerlendirmeleriyle büyük ölçüde örtüşür. Nakipoğlu-Demiralp geçişsiz fiillerin öznelerinin işi kontrol edip etmemeleri açısından yaptığı değerlendirmede geçişsiz fiilleri beş gruba ayırır. Birinci grup fiilleri (*atla-, koş-, oyna-, yürü-, yüz-*) anergatif, beşinci gruptakiler de anakkuzatif (*bat-, çürü-, don-, eri-, karar-, patla-, sol-*) fiillerdir. Dördüncü grupta anakkuzatif grubuna yakın fiiller (*büyü-, yaşlan-, buna-*) yer alır. Bu fiillerin özneleri eylemin gerçekleşmesinde doğrudan bir iradeye sahip değildirler. İkinci gruptaki fiiller (*ağla-, gül-, hapşır-, horla-*) ise kısmen anergatif fiillerin özelliklerine sahiptir. Fakat özneler işi kontrol etmede birinci gruptakiler kadar kararlı değildir. Skalanın ortasında üçüncü grup yer alır, bu gruptaki fiillerin (*öl-, boğul-, bayıl-, doğ-*) özneleri hem anergatif hem de anakkuzatif fiillerin öznelerinin sergilediği özelliklere benzer.

Sonuç

Geçişsiz fiiller, geleneksel çalışmalarda nesne almayan, sadece öznesi olan fiiller olarak tanımlanır. Fakat bu fiiller morfosentaktik ve anlamsal ölçütler uygulandığında çeşitli alt gruplara ayrılır. Perlmutter, geliştirdiği kuramda Anakkuzatif Hipotezi ile geçişsiz fiilleri anakkuzatif-anergatif şeklinde ikiye ayırır. Anergatif fiiller, özne konumunda bir yüzeysel özneye sahipken anakkuzatif fiillerin yüzeysel özneleri nesneden doğar ve bu yönüyle geçişli bir fiilin nesnesiyle bazı ortak özelliklere sahiptir. Bu sınıflandırmadan sonra pek çok araştırmacı çeşitli diller üzerine yaptıkları çalışmalardan bu ayrıma dair çeşitli

biçim bilimsel, söz dizimsel ve anlam bilimsel deliller bulmuşlardır. Türkçe üzerine yapılan çalışmalar (alıntı kelimelerle *ol-/et-* yardımcı fiil seçimi, *-ArAk* zarf-fiil yapıları, görünüşsel bulgu vb.) bu ayrımın varlığını destekleyecek niteliktedir.

Geçişsiz fiillerde yukarıdaki ayırmada etkili olan özellik öznenin kılıcı olup olmamasına dayanmaktadır. Fakat ayırma fiilin bitmişlik veya bitmemişlik özelliği dâhil edildiğinde geçişsiz fiillerin ikili ayrımı dördütlü ayrıma dönüşür. Fiillerin geçişlilik skalası düşünüldüğünde böyle bir ayırım oldukça anlamlı görünmektedir. Bazı dillerde kılıcı/kılıcı olmayan öznelerin farklı biçim birimlerle işaretlenmesi ve fiillerin bitmişlik/bitmemişlik açısından farklılaşması dördütlü ayrımı desteklemektedir. Türkçe fiil sistemi, özellikle geçişsiz fiiller bu tip anlamsal sınıflandırmayla daha iyi açıklanabilmektedir.

Kaynakça

- Banguoğlu, T. (2004). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Biktimir, T. (1986). Impersonal Passives and the *-ArAk* construction in Turkish. *Studies in Turkish Linguistics*: 53-75.
- Dietrich, A. P. (1999). Relational Grammar and Impersonal Passives. *Poznan Studies in Contemporary Linguistics* 35: 35-54.
- Dowty, D. (1991). Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language* 67(3): 547-619.
- Erdem, M. (1998). Türkçede Fiillerin Geçişlilik Derecesi. *Dil Dergisi* 71: 5-9.
- Erdem, M. (2016a). Dil Bilgisi Konularında Devamlılık İlişkisi. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11(10): 243-254.
- Erdem, M. (2016b). Türkçede Fiiller ve Sınıflandırma Sorunları. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11(20): 185-200.
- Ergin, M. (1985). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Göksel, A. ve Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge.
- Hopper, P. J. ve Thompson, S. A. (1980). Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56(2): 251-299.
- Ježek, E. (2016). *The Lexicon: An Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Kahraman, T. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. Ankara: TDK.
- Keenan, E. I. (1985). Passive in the World's Languages. Shopen, Timothy (Ed.), *Language Typology and Syntactic Description 1. Clause Structure*. Cambridge: Cambridge University Press. 243-281.
- Levin, B. ve Hovav, M. R. (1995). *Unaccusativity At the Syntax-Lexical Semantics Interface*. Cambridge, Mass; London: MIT Press.

- Lewis, G. (2000). *Turkish Grammar*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Nakipoğlu, M. (2000). On the Aspectual Properties of Unaccusatives. Göksel, Aslı-Kerslake, Celia (Eds.), *Studies on Turkish and Turkic Languages: Proceedings of the Ninth International Conference on Turkish Linguistics*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag. 67-74.
- Nakipoğlu, M. H. (1998). *Split Intransitivity and the Syntax-Semantics Interface in Turkish*. Basılmamış Doktora tezi, University of Minnesota.
- Nakipoğlu-Demiralp, M. (2001). The referential properties of the implicit arguments of impersonal passive constructions. Taylan, Eser Erguvanlı (Ed.), *The Verb in Turkish* Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 129-150.
- Nakipoğlu-Demiralp, M. (2002). Türkçedeki Ayrık Geçişsiz Eylemlerin Olay Yapısal Bir İncelemesi. *Dil Bilim Araştırmaları*: 1-16.
- Nakipoğlu, M. ve Üntak, A. (2006). Türkçede Eylem Sayısı ve Eylemlerin Biçim Birimsel Özellikleri. *Dil Araştırmaları*: 129-164.
- Özkaragöz, İ. (1986). *The Relational Structure of Turkish Syntax*. University of California.
- Perlmutter, D. M. (1978). Impersonal Passives and the Unaccusative Hypothesis. *Proceedings of the Fourth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 4: 157-189.
- Shetreet, E., Friedmann, N. ve Hadar, U. (2010). The Neural Correlates of Linguistic Distinctions: Unaccusative and Unergative Verbs. *Journal of Cognitive Neuroscience* 22(10): 2306-2315.
- TUD *Türkçe Ulusal Derlemi*. <http://www.tnc.org.tr/index.php/tr/anasayfa>. ET: 20.03.2016.
- Van Valin, R. D., Jr. (1993). A Synopsis of Role and Reference Grammar. R. D. Van Valin, Jr. (Ed.), *Advances in Role and Reference Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- Van Valin, R. D. (1977). *Aspects of Lakhota Syntax*. Basılmamış Doktora tezi, University of California, Berkeley.
- Wunderlich, D. (2006). Towards a structural typology of verb classes. *Advances in the theory of the lexicon*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter. 57-166.
- Zaenen, A. (2006). Unaccusativity. Brown, Keith (Ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics (Second Edition)*. Oxford: Elsevier Science. 217-224.